

שיעור תפילה

קריעת ים סוף ב'אמת ויציב' ו'אמת ואמונה'

1. שירת הים אמרו בבית המקדש על הקרבן. על איזה? לא אמרו את כל השירה בפעם אחת, רק אמרו מחולקת לשתיים. היכן חלקה?

ר"ה דף לא. במנחתא דשבתא מה היו אומרים אמר רבי יוחנן אז ישיר ומי כמוך ואז ישיר

רמב"ם פ"ו מתמידין ומוספין ט' במנחה של שבת אומר אז ישיר משה ומי כמוך וגו'.

למה במקום הזה?

חלק ראשון שירה על העבר - על ישועתם ואבדן מצרים.

חלק השני על העתיד - ביאתם לארץ, בנין ביהמ"ק, ומלכות ה' לעתיד לבוא

איך חלוקה זו משתקפת באמת ויציב?

אומרים "אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע" - אמת אתה הגואל ומושיע הראשון שלנו שהוצאתנו ממצרים, ואתה הגואל ומושיע האחרון שלנו שתוציאנו - ורק אתה - מהגלות שלנו, מבלעדיך אין לנו מי שיגאלנו ויושיענו. אז מתחילים לספר על גאולת מצרים עד 'ואמרו כולם מי כמוך וגו'. משם ואילך משבחים על הגאולה העתידה. כך מבאר ר"י אברבנאל את הפסוק בישעיה פרק מד ו: "כה אֶמַר ד' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגָאֵלוֹ ה' צ' אֲנִי רֹאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבְלָעֲדֵי אֵין אֱלֹקִים:" - לפי שהנביא ייעד לישראל המסות הגדולות האותות והמופתים והיד החזקה אשר יעשה הקב"ה בזמן הגאולה העתידה, הודיעם בפרשה הזאת שראוי להם להאמין זה ושלא יתיאשו מהחסד האלקי כי הוא היכול על כל אלקים והוא מגיד מראשית אחרית, ועל זה אמר כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ר"ל אותו שהיה בימים הראשונים מלך ישראל ואותו שיהיה בעתיד גואלו ומושיעו...

2. "לך ענו שירה.... שירה חדשה שבחנו..." למה להזכיר פעמיים שאמרו שירה, ומאי קמ"ל חדשה?

אמרו שירה על העבר, ואמרו שירה על העתיד.

עי' רש"י מזמור צו א ש"שיר חדש" הוא על העתיד, וברש"י מזמור מ' ד' ששירת הים היא "שיר חדש"

ועי' בית אלקים למבי"ט שער היסודות פ' נ"ה ע"פ הא דאיתא בסנהדרין א"ר מאיר מניין לתה"מ מה"ת שנא' אז ישיר שר לא נאמר אלא ישיר, שאותה שירה חדשה שישירו לאחר תה"מ שרו אז.

זכרון יצ"מ יש לו חשיבות בזכרון בשעבר - עי' דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא שהוא העדות על כל יסודות אמונתנו - ובלהבא - עי' בדברי הרס"ג ספר אמונות ודעות - מאמר שמיני - אות א אבל עיקר הישועה הרי היא הכרחית מכמה פנים -

[1] מהם אמתות מופתי משה אשר דבר בה תחלה, והאותות אשר נעשו לישעיה הנביא וזולתו....

[2] ומהם כי צדיק הוא ולא יעשה עול, וכבר יסר את האומה הזו יסורים גדולים וממושכים, ואין ספק כי מקצתם אנו נענשים בהם, ומקצתם אנו מתנסים בהם.....

[3] ומהם שהוא נאמן בייעודו, דבריו קיימים ופקודתו נצחית, כאמרו יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם.

[4] ומהם שאנו מקישים את הייעודים האלו לייעודו הראשון כאשר היינו במצרים, אשר לא הבטיח לנו אלא שני דברים, שידון לנו מעושקינו ושיתן לנו ממון רב, והוא אמרו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכבר ראו עינינו את אשר עשה לנו קריעת הים והמן והשלי ומועמד הר סיני וחזרת השמש וכל הדומה לכך, כל שכן כאשר הבטיחנו בדברים גדולים ונרחבים מן הטוב והאוויר והרוממות והעוז והכבוד אשר עשאו פי כמה ממה שאירע לנו מן הכניעה והעינוי, כאמרו תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו חלקם לכן וכו' ודמה מה שעבר עלינו כהרף עין קלה, ומה שייגמלנו עליו רחמים נרחבים, כמו שאמר ברגע קטן עזבתך וברחמים גדולים אקבצך. נמצא כי על הנסיונות הללו ובהקש למה שעבר, עתיד לעשות לנו כפל כפלים למעלה ממה שהבטיחנו, מה שלא נוכל למנותו בקלות ולסכמו, כמו שאמר והטיבך והרבך מאבותיך, ומן

הטעם הזה חוזר הוא ומזכיר לנו יציאת מצרים במקומות הרבה בתורה כדי להזכירנו מה שראינו, ואם נשאר איזה דבר ממה שהבטיחנו בו בתשועת מצרים שלא אמרו פירוש בישועה הזו הרי כבר

נכלל בכלל אמרו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ולפיכך אתה מוצא אותנו מיחלים לו ומצפים, לא מפקפקים ולא קצים, ולא תקצר רוחנו, אלא מוסיפים אומץ ודבקות, כאמרו חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'.

וכל הרואה אותנו במצב זה מתפלא עלינו, או חושב אותנו לסכלים, מפני שלא נסה מה שנסינו ולא האמין כמו שהאמנו, והרי הוא דומה למי שלא ראה חטה נזרעת, וכאשר רואה את המשליכה בתלמי האדמה כדי שתצמח יחשבהו לסכל, ולבסוף יתברר לו שהוא הסכל בעת הגורן, כאשר יקבל על כל מדה עשרים מדות או שלשים מדות, וכך המשיל לנו הכתוב, כאמרו "הזרעים בדמעה ברנה יקצרו"

וכמו מי שלא ראה ולד מתגדל שהוא לועג למי שיראה מגדל ולד ומטפל בכל צרכיו, ואומר, מה הוא מקוה האדם הזה, וכאשר גדל ולמד מדע וחכמה ונעשה מלך והנהיג צבאות, ידע אותו האדם כי רק לעצמו לעג. ומה שהמשיל מה שאנו מצפים לו לולד זכר הוא אמרו "בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר"

ציצית הם כחותם לסימן עבדות - כ"כ התוס' במנחות. כתב הדרכי משה שרק בגד שיש לו כנפות לאחריו ולפניו חייב בציצית - אנו חייבים בעבודתו ית' מחמת העבר - שהוציאנו ממצרים מבית עבדים וכו', ומצד העתיד - שעתיד לגאלנו.

3. "ממצרים גאלתנו ה' א. ומבית עבדים פדיתנו. כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת. ויום סוף בקעת וודים טבעת וידידים העברת ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: על זאת שבחו אהובים... ונתנו ידידים..."

למה מזכירים מכת בכורות וקריעת י"ס כאן (וכן באמת ואמונה) - היכן אלו מוזכרים או מרומזים בג' פרשיות של שמע?

ירושלמי מסכת ברכות פ"ק ה"ו - תני הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות. אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורים. ר' יהושע בן לוי אומר צריך להזכיר את כולן וצריך לומר צור ישראל וגואלו. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר לא הזכיר תורה בארץ

משנה ברורה סימן סו ס"ק נג: כתב הטור נשם הירושלמי צריך להזכיר צאמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות ע"ש ומשמע נשם צ"ל ברכות י"א דלעכובא הוא אפילו דיעבד ונ"ע מצרכות י"ד ע"כ בגמרא והא צ"ל לזכור וכו' ושרנו לך ר"ל מי כמוה עד סוף הנדחה וכפרש"י, דלפ"ז חסר מכת בכורות. ודומק לחלק בין שחרית לערבית, ואולי נוסח אחר היה להם בסוף שהיה צמחו ג"כ ספור מכת בכורות וגם מירושלמי ברכות פ"א הלכה ו' משמע קצת שהוא רק לכתחלה ע"ש ונ"ע למעשה]

ספרי פרשת ציצית - ר' אלעזר ברבי שמעון אומר למה נקרא שמה תכלת? על שם שנתכלו המצרים בבכורות שנא' ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור. ד"א על שם שכלו המצרים בים. ד"א למה נקרא שמה ציצית על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים שנא' קול דודי הנה זה בא, ואומר דומה דודי לצבי, ואומר הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מציץ מן החרכים.

4. "וודים טבעת, וידידים העברת" **הסדר לכאורה הפוך - הרי קודם העביר הידידים ורק אז טבע את הזדים, וכמו שאומרים בערבית** "המעביר בניו בין גורי ים סוף, את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע" **וכן בתהילים (מזמור קלו) "לגזור ים סוף... והעביר ישראל בתוכו... וניער פרעה..."?**

5. **"בכורך... ידידים... אהובים... (ושוב) ידידים" - למה תוארים אלה כאן עבור כלל ישראל, ומה בין ידידים לאהובים?**

"כל בכוריהם הרגת, ובכורך גאלת" - מתבאר יפה על פי הנאמר אצל למשה לפני שובו מצרים. "ואמרת אל פרעה כה אמר ה', **בני בכורי ישראל. ואומר אליך, שלח את בני ויעבדני. ותמאן לשלחו, הנה אנכי הרג את בנך בכרך**" (שמות ד כב-כג). אם או שתמכיר בזה שבני בכורי הוא ישראל ותשלח אותם, או אהרוג את בנך בכורך. הרי שהקב"ה שם מכת בכורות לאות על כך ש"בני בכורי ישראל". על ידי ש"כל בכוריהם הרגת", נתגלה אז לעין כל ש"ב' בכורך' גאלת" - כלל ישראל הם אכן בנו בכורו של הקב"ה. כמובן אנו משבחים על עצם הגאולה, שבכורך גאלת כלומר אותנו גאלת, אבל נשמע גם השבח הזה. ועל דרך זה ניתן לפרש את המשפט שלנו. על ידי שזדים טבעת, בכן נתגלה ש"ידידים" העברת. קודם מזכירים הסיבה ואז המשובב, וכדי להדגיש את זאת, מוותרים על הסדר הכרונולוגי. מכת בכורות היא הסיבה המגלה שהנגאלים הם בנו בכורו של הקב"ה. טביעת הזדים היא הסיבה המגלה שאלו שעברו בים הם ידידיו. אבל איך זה מתגלה? הנה, כמו שמכת בכורות היתה האות לנבואת "בני בכורי וכו'", כך כל גלותם במצרים וגאולתם הם חלק של נבואה אחרת, הלא היא נבואת ברית בין הבתרים.

ברית בין הבתרים באה כתשובה לשאלת אברהם אבינו 'במה אדע כי אירשנה' איך אני יודע שזרעי יורש ארץ ישראל. בגמרא מגילה לא: מתבאר ששאלת אברהם היתה "שמא ח"ו ישראל חוטאים ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה" - והתשובה היתה בזכות הקרבנות "קחה לי עגלה משולשת וגו'" [ובמן שאין בית המקדש קיים, בזכות של קריאת פרשות הקרבנות. עיין שם במגילה]. ועל זה אמר הקב"ה לאברהם אבינו "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן..." (בראשית טו). השלב של 'וגם את הגוי דן אנכי' נתקיים על ידי טביעת המצרים בים סוף. הקב"ה הבטיח לדונם אם הזידו עליהם. ואכן "הוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם... וזהו מה שאמר יתרו 'כי בדבר אשר זדו

עליהם, כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם.... (על פי הרמב"ן בפ' לך לך). הרי על ידי ש'זדים טבעת' נתגלה שברית בין הבתרים על הקרבנות קיימת. נשאר לנו רק להסביר מה זה קשור לידידות.

ידידות

קודם נבאר את ההבדל בין 'אהוב' לידיד. אהבה יכולה להיות חד סיטרית. אבא אוהב את בנו שהוא תינוק בן יומו, מבלי שום פעולה מצד הבן. ידידות שייך רק בין שניים שהם ידידים אחד לשני. הידידות מחבר הא' עם השני. במיוחד הקשר שיש לישראל להקב"ה על ידי עבודת בית המקדש נקראת ידידות. **"יבוא ידיד [שלמה] בן ידיד [אברהם] ויבנה ידיד [בית המקדש] בחלקו של ידיד [בנימין] לידיד [הקב"ה] ויתכפרו בו ידידידים [ישראל]"** - גמרא מנחות נג. על ידי ש'זדים טבעת' נתגלה שהברית על החיבור שיש לישראל עם הקב"ה, שאינו עושה להם חלילה כדור... וכדור... על ידי הקרבנות, על הידידות, אכן קיימת. הנה בשירת הים הזכירו משה ובני ישראל שלשה פעמים את בית המקדש "זה ק-לי ואנוהו - דין א-לקי ואבני ליה מקדשא. (אונקלוס)", "נהלת בעוז אל נוה קדשך", "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת.. מקדש.... כוננו ידיך". היתה אז התעוררות גדולה של ידידות. כנגד זה אומרים "על זאת ... נתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות". כלל שעתה נצלו ממיתה לחיים נתנו זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות, ועם זה הרגישו את הידידות.

אהבה

"משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי. אהבתי אתכם, אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו. הלוא אח עשו ליעקב, נאם ה', ואהב את יעקב. ואת עשו שנאתי...." מלאכי פרק א'. אהבת הקב"ה לישראל מתחילה עם בחירת יעקב אבינו כבכור במקום עשו. יעקב הוא בנו בכורו של הקב"ה. אבל אנחנו ... עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו... קראת שמו ישראל... (ברכות השחר). מה הפירושו של "בני בכורי ישראל"? רשי בפ' שמות (ד כב) אומר "בני בכרי - לשון גדולה... זהו פשוטו" - וכן רש"י בדברים (לג יז) **"יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנאמר... בני בכורי ישראל" - "....ומדרשו, כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו."** ואמיתת אהבה זו - גדולה ומלכות וקיום בחירת יעקב - נתגלתה לגמרי עם מכת בכורות - "בכורך גאלת". כלל ישראל הרגישה האהבה המגיע להם מצד שהם בני יעקב. אמרו בשירה "א-לקי אבי וארוממנו". כנגד זה אנו אומרים "על זאת שבחו אהובים ורוממו ק-ל".

6. בערבית "המעביר בניו... וראו בניו... מלכותך ראו בניך..." - ג' פעמים "בנים", יש כאן הדגשה! כמדומה שהתואר הזה, שכלל ישראל נקראים "בני ד'" מופיע רק עוד פעמיים בסדור? היכן, ולמה באותם מקומות?

בני בכורי ישראל אם אינך משלח את בני... פ' שמות
על הניסים בחנוכה: אח"כ באו בניך לדביר ביתך
נגד עצירת גשמים: ועננו ב"ע ותתנהג עם בניך במדת רחמים....

7. "נורא תהלות" אומרים גם בתוך השבחות שבקטע האחרון של ברכת יוצר אור. מה פירוש השבח הזה?

רש"י - נורא תהלות. יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמ"ש לך דומיה תהלה
ראב"ע - כי כל המהללים יראים להלל שמו, כי מי ישמיע כל תהלתו, והם חייבים להלל שמו כי הוא לבדו עושה פלא.
רמב"ן - טעם נורא תהלות שהוא נורא בתהלות, כי יעשה דברים נוראים ומתהלל בהם, שעשה נקמות בעוברי רצונו והושיע בהם את עבדיו, והנה הוא בזה נורא ומהולל מאד ובעבור כי מלכי ארץ נוראים בעשק ונלוז, אמר כי ה' הוא נורא בדברים אשר הוא מהולל בהם. וכן לך דומיה תהלה על דרך הפשט התוחלת לך תהלה, כי כל המיחלים לך יפיקו רצונם ויהללו שמך....

8. "צור ישראל קומה" - למה אומרים תואר זה כאן?

- כמו שהיית חוזקנו ביציאת מצרים, עזרנו עתה. השווה ישעיה ל כו... כט וְהָיָה אֹר הַלְבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים כְּאֹר שְׁבַעֲת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבַשׁ ד' אֶת שֹׁכֵר עֲמוֹ וּמִחֵץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא: הַשִּׁיר יִהְיֶה לָּכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חֵן וְשִׁמְחַת לֵבָב כְּהוֹלֵךְ בְּחֵלִיל לְבֹא בְּהַר ד' אֶל צֹר יִשְׂרָאֵל:

- גם בקשה ברמז שיביא משיח - השווה שמואל ב כג א... ג: וְאֵלֶּה דְּבָרֵי יְדֹד הָאֲחֵרִימִים נֶאֱמַר יְדֹד בֶּן יִשִׁי אָמַר אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל לִי דְּבַר צֹר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בְּאֲדָם צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹקִים:
אמר דוד, אלקא דישראל עלי מליל, תקיפא דישראל, דשליט בבני אנשא קושטא דאין, אמר למנאה לי מלכא דהוא משיחא דעתיד דיקום וישלוט בדחלתא דה':

9. בערבית אומרים "ונאמר כי פדה ד' את יעקב וגו'" פסוק מירמיה פ' ל"א. על איזו גאולה מדבר הפסוק, ואיך הוא מתחבר עם ו' החבור ("ונאמר") למה אמרנו מקודם?
- (ז) תנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ושובו תנה:
- (ח) בבכי יבאו ובתחנונים אוכלים אל גחלי מים בדרך ישר לא יפ'שלו בה כי הויתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא:
- (ט) שמעו דבר ד' גוים והגידו באיים מרחק ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו פרעה עדרו:
- (י) כי פדה ד' את יעקב וגאלו מיד חזק מפניו: